

Borhani Nejad, M., Ramezani Fini, M. (2026). Investigating the effect of implementing a philosophy for children program on improving preschool children's questioning (case study of Kerman city). *Philosophy of Education*, 10(1), 68-91.

Philosophy of
Education

Biannual Peer-
Reviewed Journal

Investigating the effect of implementing a philosophy for children program on improving preschool children's questioning (case study of Kerman city)^۱

Mohaddeseh Borhani Nejad^۲ , Masoumeh Ramezani Fini^۳

Abstract

The purpose of this study is investigating the effect of the Philosophy for Children (P4C) program on the quantity and quality of preschool children's questions. The researchers aim to determine whether the P4C program can positively influence children's questioning skills both quantitatively and qualitatively. Two specific questions are addressed: Does the P4C program increase the number of questions posed by preschool children? And does the implementation of the P4C program improve the level and quality of preschool children's questions? To conduct this research, 80 preschool children were selected through available sampling. They participated in the P4C program across 20 sessions in 7 months. A mixed-method approach combining quasi-experimental and analytical methods was employed. Specifically, a one-group pretest-posttest quasi-experimental design was used. A 24-week P4C curriculum was developed, with activities conducted once a week for one hour. The children's questioning skills were assessed both before and after the program, focusing on the quantity and quality of their questions. The findings revealed that the implementation of the P4C program led to significant changes in the quantity and quality of the children's questions. There was a notable improvement in their questioning skills, characterized by an increase in higher-level questions (level C, deeper questions) and a decrease in lower-level questions (levels A and B, more superficial questions). According to the study, the P4C program effectively enhanced questioning skills among preschool children, improving the level of their inquiries.

Keywords: Questioning, Philosophy for Children (P4C), Questioning Levels, Preschool Education, Questioning Skill

^۱ Received: 2026-01-16 Accepted: 2026-05-03 Published: 2026-08-15

^۲ Assistant Professor, Department of educational sciences, Farhangian University, Tehran, Iran,

^۳ Assistant Professor, Department of educational sciences, Farhangian University, Tehran, Iran, (Corresponding Author). Email: ramezani.masoumeh@cfu.ac.ir

Extended Abstract

Asking questions is an important characteristic of children. Questioning is a key element in teaching and learning; a thought process that transforms experience into meaningful situations. The purpose of this study is to investigate the effect of implementing a philosophy for children program on improving the quantity and quality of questions asked by preschool children. The quality of questions is crucial in the questioning process, because good questions allow children to achieve greater depth of thinking.

In the present study, researchers sought to investigate whether a philosophy for children program can be quantitatively and qualitatively effective on preschool children's questioning. To this end, two questions were examined: 1. Does a philosophy for children program have an effect on increasing the number of questions asked by preschool children? 2. Does implementing a philosophy for children program have an effect on improving the quality of questions asked by preschool children?

In this study, two quasi-experimental and analytical methods were used. A single-group pre-test-post-test quasi-experimental design was used, which is one of the quasi-experimental designs. For this purpose, a 24-week curriculum "Philosophy for Children" was prepared. The curriculum activities were implemented once a week for 24 weeks for one hour.

The statistical population of this study is preschool children, and the sample studied is children from one of the preschool centers in Kerman city. Out of 7 classes, 4 classes were selected as a convenience sample and were included in the Philosophy for Children program. The population of children in the sample group was 80.

The level of children's questioning was examined before and after the program in terms of the number of questions and the level of questions. In this study, the level and type of children's questions in the pre-test and post-test were based on Philip Kamm's classification of questions, which is one of the useful and appropriate classifications for examining the quality and level of questions. He first classifies questions into two categories: open and closed, and believes that the first distinction we should make between questions is between closed and open questions. Closed questions have a specific and precise answer that is considered correct. Open-ended questions do not have a specific answer that is considered correct. In the next step, each of these categories is classified into two other categories; story-based questions and general questions.

The results obtained indicate that the implementation of the "Philosophy for Children" program has caused a significant change in the type and quality of children's questions and has had a significant impact on improving the level of children's questioning. The changes have been observed mainly in the form of an increase in level C questions (deeper questions) and a decrease in level A and B questions (more superficial questions). According to the findings of this study, implementing a philosophy program for children in preschool has been effective in raising children's questioning and has improved the level of children's questions.

These results show that after completing this program, children have become more inclined to ask critical and deeper thinking questions, and as a result, their level of questioning has improved. The "Philosophy for Children" program has been able to move children's questions from lower levels (a and b) to higher levels (c and d). In other words, this program has improved the quality of questions and moved towards deeper and more conceptual questions

برهانی نژاد، محدثه؛ رمضانی فینی، معصومه (۱۴۰۴). تأثیر اجرای برنامه فلسفه برای کودکان بر بهبود پرسش‌گری کودکان پیش‌دبستانی (مطالعه موردی شهر کرمان). *فلسفه تربیت*، ۱۰(۱)، ۶۸-۹۱.

تأثیر اجرای برنامه فلسفه برای کودکان بر بهبود پرسش‌گری کودکان

پیش‌دبستانی (مطالعه موردی شهر کرمان)^۱

محدثه برهانی نژاد^۲، معصومه رمضانی فینی^۳

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی تأثیر اجرای برنامه فلسفه برای کودکان بر بهبود کمی و کیفی پرسش‌های کودکان مقطع پیش‌دبستان است. برای این منظور دو پرسش مورد بررسی قرار گرفته است: ۱. آیا برنامه فلسفه برای کودکان تأثیری در افزایش تعداد پرسش‌های کودکان مقطع پیش‌دبستانی دارد؟ ۲. آیا اجرای برنامه فلسفه برای کودکان تأثیری در بهبود کیفیت پرسش‌های کودکان مقطع پیش‌دبستانی دارد؟ به‌منظور انجام پژوهش حدود ۸۰ کودک مقطع پیش‌دبستانی به‌صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند. این کودکان به مدت یک دوره تحصیلی ۸ ماهه و طی ۲۴ جلسه تحت برنامه فلسفه برای کودکان قرار گرفتند. در این پژوهش از دو روش شبه‌آزمایشی و تحلیلی استفاده شده است. از طرح شبه‌آزمایشی پیش‌آزمون - پس‌آزمون تک گروهی استفاده شد که یکی از طرح‌های شبه‌آزمایشی است. سطح پرسش‌گری کودکان پیش از اجرای برنامه و پس از آن از نظر تعداد پرسش‌ها و سطح پرسش مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بررسی نشان داد که اجرای برنامه فلسفه برای کودکان، باعث تغییر معنادار در نوع و کیفیت پرسش‌های کودکان شده است و تأثیر معناداری بر بهبود سطح پرسشگری کودکان داشته و توانسته است سطح سؤالات کودکان را ارتقا دهد. **واژگان کلیدی:** پرسشگری، برنامه فلسفه برای کودکان، سطح پرسشگری، پیش‌دبستانی، مهارت پرسش‌گری

^۱ دریافت: ۱۴۰۴-۱۰-۲۶ پذیرش: ۱۴۰۵-۰۲-۱۳ انتشار: ۱۴۰۵-۰۶-۲۴

^۲ استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

^۳ استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول). ایمیل: ramezani.masoumeh@cfu.ac.ir

مقدمه

آماده‌سازی دانش‌آموزان برای آینده و زندگی پیچیده قرن بیست و یکم نیازمند ارتقای کیفیت آموزش و پرورش است. توجه جدی به آماده‌کردن دانش‌آموزان برای مواجهه با چالش‌های دنیای امروز باید در کانون توجه دست‌اندرکاران حوزه تربیت قرار گیرد (Pouramir Rezadary, 2021). یکی از تازه‌ترین رویکردها در امر تربیت، توجه به مهارت‌های فکری از جمله پرسشگری است. از نظر معرفت‌شناسی رویکرد پرسشگری که برآیند فلسفه سقراط می‌باشد، بیشتر بر آگاهی از نادانی تمرکز دارد تا کسب دانش و معرفت. سقراط با به‌کاربردن این روش نتیجه گرفت که می‌داند که نمی‌داند. از این منظر معلم و دانش‌آموز باید یادگیرنده‌های مادام‌العمر باشد. یونان باستان سقراط از افراد پرسش‌های عمیق فلسفی می‌پرسید تا تفکر آنها را پرورش دهد. وی باور داشت که پرسشگری یک مهارت اساسی برای رشد تفکر و آگاهی است و معتقد بود از طریق پرسشگری افراد می‌توانند به درک عمیق‌تری از مسائل برسند. این رویکرد به‌عنوان روش سقراطی شناخته شده است و در آموزش اندیشه‌ورزی به کار می‌رود (Kamali Motlaq & Noushadi, 2016). در واقع فلسفه‌ورزی سقراط با پرسش آغاز می‌شود، اما به هیچ یک از این پرسش‌ها پاسخ داده نمی‌شود؛ بلکه او با پرسشگری جزمیت‌ها را می‌شکند، کاستی‌ها را نشان می‌دهد و نقص‌ها را آشکار می‌کند. هایدگر نیز معتقد است که پرسیدن خود تفکر است. اندیشمند کسی است که پرسشگر است. وقتی می‌پرسیم در واقع اندیشه‌ورزی می‌کنیم، زیرا پرسشگری عین اندیشیدن است (Ebrahimi & Mehrmohammadi, 2019). در نزد گادامر نیز پرسش ابزاری است برای فهم و گشودگی؛ «گفتمانی که در پی آشکارسازی چیزی است، نیاز دارد که آن چیز به‌وسیله پرسش گشوده شود» (Gadamer, 2004:357) او با گره‌زدن تفکر و پرسش به یکدیگر، رسیدن به پاسخ از مسیری جز از این مسیر را عین رخوت و جمود فکری می‌داند (Gadamer, 2004).

در عصر حاضر تربیت انسان‌های صاحب اندیشه باید نخستین هدف تعلیم و تربیت باشد و محصول نهایی تعلیم و تربیت باید ذهن کاوشگر باشد. پرسشگری یکی از عناصر کلیدی در تدریس و یادگیری است که به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا استدلال کرده، مشکلات را حل کنند و مفاهیم را بهتر درک کنند (Harvey & Goudvis, 2007; Marzano, 2007; Walsh). پرسش‌های کودکان نقش مهمی در رشد شناختی آنها ایفا می‌کند. موجب رشد تخیل آنها می‌شود، آنها را برای آفرینش‌های بیشتر تحریک می‌کند. به‌کارگیری پرسش‌ها به طور

انعطاف‌پذیر و کارآمد به کودکان این توانایی را می‌دهد که به اطلاعات جدید دست یابند، فهم خود را افزایش دهند و مسائل را حل کنند. پرسش به آنها اجازه می‌دهد تا درک فعلی خود را از موضوع بیان و با ایده‌های دیگر مرتبط کنند و همچنین از آنچه انجام می‌دهند یا نمی‌دانند آگاه شوند (Ebrahimi & Mehrmohammadi, 2019).

پرسشگری فرایندی فکری است که تجربه را به موقعیت‌های معنادار تبدیل می‌کند (Filiz KARADAĞ, 2023). پرسیدن یکی از ویژگی‌های مهم کودکان است. آنها با پرسش‌های خود به دنبال درک و کنکاش جهان پیرامون خود هستند و اگر به‌درستی تربیت شوند، یاد می‌گیرند پرسش‌های بزرگ‌تری مطرح کنند. اگر کودکان فرصت آموختن پرسشگری را در کودکی از دست بدهند، در بزرگسالی افرادی مطیع و منفعل می‌شوند (Ebrahimi & Mehrmohammadi, 2019). افراد پرسشگر انگیزه‌مند، جهت‌دار، دارای تردید، مشتاق یادگیری و کنجکاو هستند و به دلایل احترام می‌گذارند. در فرایند پرسشگری، تلاش می‌شود تا مشکلات حل شوند یا سؤالاتی مطرح می‌شوند تا روند رسیدن به راه‌حل را تسریع بخشد (Filiz KARADAĞ, 2023).

همچنین مطرح‌کردن سؤال یکی از قدیمی‌ترین ابزارهای تدریس و یادگیری است. گفته می‌شود که سقراط دانشجویان خود را با طرح سؤالات فکری به‌جای آموزش مستقیم آموزش می‌داد. سؤالات در هر دو استراتژی شناختی و فراشناختی نقش دارند و با تسهیل استفاده از فرایندهای ذهنی، درک را بهبود می‌بخشند. مطرح‌کردن سؤال یک گام مهم در پردازش فعال مواد آموزشی است (Filiz KARADAĞ, 2023) که از مدت‌ها پیش به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم معلمان کارآمد معرفی شده است و عملکرد این معلمان بیانگر تفاوت‌هایی در تفکر و استدلال دانش‌آموزانی است که فضای مطلوب برای طرح سؤال توسط دانش‌آموزان را فراهم می‌کنند (Pouramir Rezadary, 2021).

بنابراین محیط‌های آموزشی متناسب با ویژگی‌های زندگی در عصر حاضر و پیچیدگی‌های زندگی کنونی باید درصدد تدارک برنامه‌هایی برای ارتقای روحیه پرسشگری کودکان باشند. اما باوجود اهمیت پرسشگری معمولاً تعداد پرسش‌های کودکان بسیار کم و محدود است. تعداد کمی از دانش‌آموزان قادر به پرسیدن پرسش‌های سطح بالا و عمیق هستند (هوشمندی و همکاران، ۱۳۹۹). مهارت‌هایی که امروزه بسیاری بر این باورند که در کودکان وجود دارد و مواجهه با بزرگسالان به‌تدریج موجب تضعیف آن می‌شود.

معلمان اغلب می‌دانند که پرسشگری می‌تواند به یادگیری دانش‌آموزان کمک کند، اما بسیاری از آن‌ها از دسته‌بندی‌ها و انواع مختلف پرسش‌ها اطلاع کافی ندارند؛ بنابراین، ممکن است با پرسیدن سؤالات سطح پایین، از ظرفیت پرسشگری برای تعمیق یادگیری استفاده نکنند (Volger, 2005). ضمن آنکه گاهی معلمان پرسشگری را عاملی برای اخلال در کار تدریس می‌دانند و به همین دلیل به پرسشگری دانش‌آموزان روی خوش نشان نمی‌دهند، به‌ویژه معلمانی که در نظام‌های سنتی و محافظه‌کارانه آموزش‌دیده و پرورش‌یافته‌اند، انعطاف‌پذیری چندانی ندارند (Ebrahimi & Mehrmohammadi, 2019).

همه کودکان به طور طبیعی کنجکاو نیستند، اما معلمان می‌توانند با طرح سؤالات مناسب، کنجکاوی آن‌ها را تحریک کنند. کودکان اغلب به مسائلی مانند معنای زندگی، ماهیت ذهن، مرگ و مفهوم درست و نادرست علاقه‌مند هستند؛ بنابراین، بهتر است آموزش را از سؤالات و دغدغه‌های آن‌ها شروع کنیم (Lipman, Sharp & Oscanyan, 1980, p94) چرا که در این شرایط همراهی بیشتر و درگیرشدن با موضوعات بهتر اتفاق می‌افتد و مطالب برای آن‌ها معنادارتر است.

در فرایندهای تربیتی لازم است معلمان به‌منظور کمک به کودکان در جهت تبدیل‌شدن به افراد مستقل، مدبر و خودکفا از منظر مهارت‌های فکری، از خود بپرسند ارائه پاسخ‌های مستقیم به پرسش‌های کودکان چه فایده‌ای دارد؟ حفظ‌کردن محتوای کتاب‌های درسی بدون درگیرشدن با عمق مفاهیم یا درک پیش‌فرض‌های زیربنایی چه تأثیر در زندگی آن‌ها دارد؟ من چگونه در مواجهه با کودکان رفتار می‌کنم؟ فردی که به گفتگو و کشف علاقه‌مند است یا فردی علاقه‌مند به حفظ حقایق؟ (Lipman, Sharp & Oscanyan, 1980). لیپمن و همکارانش معتقدند معلمانی که تظاهر به دانای مطلق بودن می‌کنند، زیان مضاعفی به شاگردان خود وارد می‌کنند. زیرا چنین معلمانی با ارائه پاسخ‌هایی که دانش‌آموزان باید خودشان کشف کنند، آن‌ها را برای روزی که حمایت بزرگسالان وجود ندارد آماده نمی‌کنند. یا وقتی روزی می‌رسد که مدل دانای کل فرومی‌ریزد، وقتی بچه‌ها متوجه می‌شوند که معلم همه جواب‌ها را ندارد، ممکن است امنیت و اعتمادشان از بین برود و یک‌بار دیگر درمانده شوند، زیرا تشویق نشده‌اند ابزارهایی را که برای یافتن پاسخ‌های خود نیاز دارند توسعه دهند. چنین معلمانی در دانش‌آموزان خود الگو یا ایده‌آل معلم داننده مطلق ایجاد می‌کنند، نه فردی که از نظر فکری باز، کنجکاو، خود انتقادگر و مایل به اعتراف به نادانی یا بلاتکلیفی است. علاوه بر این، وقتی

معلم تظاهر می‌کند که همه‌چیزدان است، کودک با این دیدگاه کنار می‌آید که دانش پاسخ‌هایی است که باید حفظ شود نه چیزی که باید کشف و خلق شود. معلم به دانای مطلق لذتی را از کودکان سلب می‌کند؛ لذت رضایت از یافتن پاسخ برای خود (Lipman, Sharp & Oscanyan, 1980). ارتباط بین رضایت و داشتن یک فرد با تخیل باز، کنج‌کاو و از نظر فکری بانشاط بسیار اساسی است.

لیپمن معتقد است که «کودکان بزرگسالان را به‌عنوان الگوی رفتار عقلانی تلقی می‌کنند. بنابراین اگر می‌خواهید کنج‌کاو آنها را تقویت کنید، تصویر یک بزرگسال بالغ و درعین حال پرسشگر را به آنها نشان دهید. چنین تصویری آزادی کودکان را برای کاوش، پرسیدن سؤالات بیشتر، بررسی گزینه‌های مختلف موجود و در نهایت رسیدن به برخی پاسخ‌های آزمایشی تأیید می‌کند. اما، اگر تصویر کسی را ارائه دهید که همه پاسخ‌ها را دارد، کودکان را از کنکاش، پرسش‌گری و جستجو برای راه‌حل‌های جامع‌تر دلسرد می‌کنید» (Lipman, Sharp & Oscanyan, 1980, p95). به‌طورکلی تحقق ایده کودک پرسشگر به‌ویژه در عصر کنونی که عمر اطلاعات بسیار کوتاه است و مهارت‌های فکری ارزش‌والایی پیدا کرده است، مهم و ضروری قلمداد می‌شود. موضوع مهم در این راستا این است که نوع سؤالات و کیفیت آن‌ها باید موردتوجه قرار گیرد.

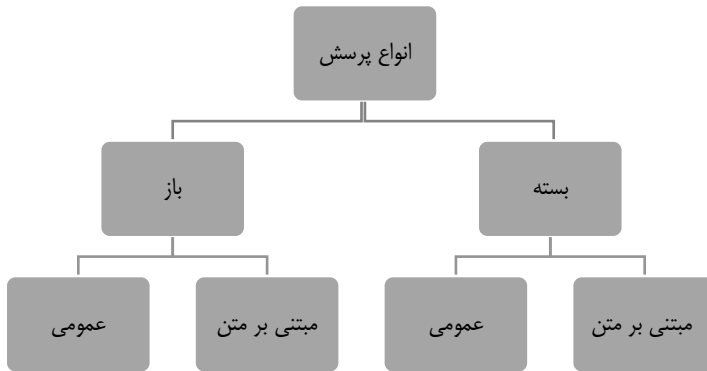
با پذیرفتن این زیربنای فکری که پرسشگری مهارتی مهم و اساسی برای زندگی در عصر کنونی است حال این ادعا مطرح می‌شود که پرسیدن پرسش‌های عمیق مهم‌تر از صرف پرسیدن سؤال است، زیرا اگر سؤالات ساده و سطح پایین باشند، پاسخ‌ها هم معمولاً سطح پایین خواهند بود و ارتقای مهارت‌های فکری محقق نمی‌گردد (Dillon, 1982). معلمان باید در راستای تقویت پرسش‌های کودکان به پرسش‌های سطح بالا تلاش نمایند. سؤالات سطح بالاتر باعث می‌شوند دانش‌آموزان پرسشگری و تفکر انتقادی را تمرین کنند و یاد بگیرند چطور موضوعات را تجزیه و تحلیل، مقایسه و ارزشیابی کنند (Paul & Elder, 2008). این امر مستلزم این است که معلمان برنامه‌ریزی دقیقی برای پرسشگری و تقویت آن در کلاس داشته باشند. برنامه فلسفه برای کودکان که توسط متفکر و فیلسوف آمریکایی متیو لیپمن در دهه ۱۹۷۰ معرفی شد به کودکان کمک می‌کند تا از طریق پرسشگری به تفکر فلسفی بپردازند. لیپمن (۲۰۰۳) معتقد بود که کودکان می‌توانند همانند بزرگسالان به تفکر فلسفی بپردازند و از طریق گفتگوهای فلسفی، توانایی‌های شناختی و اجتماعی خود را توسعه دهند. فلسفه برای کودکان

به آن‌ها کمک می‌کند تا به‌جای پذیرش منفعلانه اطلاعات، به‌طور فعال به بررسی و نقد مسائل بپردازند و سؤالات عمیق‌تری درباره جهان و محیط اطراف خود بپرسند (Kamali, 2016; Motlaq & Noushadi). این برنامه با تشکیل اجتماع پژوهشی در صدد تسهیل مهارت‌های تفکر انتقادی از طریق پرسشگری، ابراز عقیده، ساخت و ارزیابی استدلال، و جستجو برای راه‌حل مسائل فلسفی و ساخت معنا با تأکید بر خطاپذیری، تأمل، همدلی و گشوده ذهنی است (Bleazby, 2011). همچنین هدف فلسفه برای کودکان آموزش مفاهیم ساده شده کلاسیک فلسفی نیست، بلکه هدف آن پرسش و تأمل کردن است (Işıklar & Öztürk, 2022).

فلسفه برای کودکان این امکان را برای کودکان ایجاد می‌کند که ظرفیت تفکر، استدلال، تفکر انتقادی و مهارت‌های بحث خود را از طریق گفتگوی فلسفی توسعه دهند و توجیه کنند. در واقع نوعی تفکر مبتنی بر پرسشگری را پرورش می‌دهد که به مسائل مختلف فلسفی و معنایی در زندگی می‌پردازد. هدفش این است که کودکان با پرسشگری، سؤال کردن و بحث در گفت‌وگوها یاد بگیرند. به‌طور کلی از کودکان انتظار می‌رود که سؤالاتی را مطرح کنند که مورد بحث قرار گیرد. در نتیجه، کودکان فعال در این فرایند یاد می‌گیرند که بهتر فکر کنند و سؤالات بهتری بپرسند (Işıklar & Öztürk, 2022). لیپمن اهمیت توانایی طرح پرسش را زمانی برجسته می‌کند که می‌گوید: «پرسیدن یعنی شک را نهادینه و مشروع کردن و دعوت به ارزیابی انتقادی.» (Lipman, 2003:99). پرسشگری لزوماً به یک پاسخ مستقیم منتهی نمی‌شود، زیرا پرسش‌ها راه‌های جدیدی را برای جامعه تحقیق باز می‌کنند تا فرضیات را به چالش بکشند و خطاها را کشف کنند، و این امکان را فراهم می‌کنند تا دیدگاه‌های جدیدی شکل بگیرند و فرضیات قبلی درباره جهان دوباره بازنگری شوند (Medonca & Costa-Carvalho, 2019). این روش بر پایه بحث و گفتگو به‌عنوان ابزاری برای بررسی مفاهیم پیچیده و ایجاد معنا قرار دارد. برنامه فلسفه برای کودکان همچنین به‌عنوان روشی برای به چالش کشیدن فرضیات و تشویق کودکان به تفکر باز و آزاد موردتوجه قرار گرفته است. این رویکرد شامل استفاده از سؤالات باز و توسعه تفکر مشارکتی است که به کودکان این امکان را می‌دهد تا به‌مرور زمان اعتمادبه‌نفس بیشتری در بیان نظرات و پرسیدن سؤالات پیدا کنند. همچنین مبتنی بر بحث‌های فلسفی است که در آن کودکان به طرح سؤالات، بررسی ایده‌ها و مشارکت در گفتگوهای تعاملی ترغیب می‌شوند (Cullen, 2016). هنگامی که در یک مصاحبه در سال ۱۹۹۹

از لیپمن پرسیدند مهم‌ترین ابزاری که فلسفه در اختیار کودکان قرار می‌دهد، چیست؟ پاسخ داد «مهم‌ترین ابزار این است که کودکان را به پرسش واداریم.» (Medonca & Costa, 2019). وی معتقد است پرسشگری در کلاس بهترین روش برای توسعه فکری و عقلانی دانش‌آموزان است که از روش دیالکتیکی سقراط بهره می‌برد (Moghimi & Shahnazi, 2023). آن شارپ نیز در مقاله‌ای اشاره می‌کند که چگونه مشارکت در نگارش کتاب‌های راهنما نشان داده است که بخش عمده‌ای از انجام فلسفه خوب، توانایی طرح پرسش مناسب در زمان و شرایط مناسب است (Sharp, 2017). به همین دلیل شارپ، پس از سال‌ها نوشتن کتاب‌های راهنما و توسعه منابع آموزشی برای معلمان، متوجه شد که فعالیت‌های فلسفی تنها به اجرای تمرین‌های ازپیش‌تعیین‌شده محدود نمی‌شود (Medonca & Costa-Carvalho, 2019) بلکه بسیار مهم و ضروری است که کودکان توانایی طرح پرسش‌های خوب و معنادار را کسب کنند. این توانایی به آن‌ها کمک می‌کند تا در فرایند یادگیری خود فعال‌تر ظاهر شوند. کیفیت سؤالات در فرایند پرسشگری بسیار حیاتی است، زیرا سؤالات خوب باعث می‌شوند کودکان به عمق بیشتری از تفکر دست یابند (Filiz KARADAG, 2023). از نظر برون توانایی طرح پرسش‌های عمیق و چالش‌برانگیز که در واقع به تداوم پرسشگری و پرسیدن پرسش‌های خوب می‌انجامد، از هنر پاسخ‌دادن به پرسش‌ها مهم‌تر است. (Hoshmandi, 2020). هنر پرسشگری پیچیدگی خاصی دارد. برخی از سؤالات، پاسخ واضحی دارند و نیازمند تفکر عمیق نیستند، مانند اینکه کتابخانه کجاست. اما سؤالاتی که نیازمند تفکر فلسفی یا انتقادی هستند، به‌ویژه آن‌هایی که معنای مفاهیمی چون "منصفانه بودن" را مطرح می‌کنند، نیازمند واکنشی متفاوت هستند. در این موارد، پاسخ مستقیم می‌تواند فرایند اندیشه‌ورزی کودک را مختل کند و فرصت‌هایی برای کاوش بیشتر از بین ببرد (Lipman, Sharp & Oscanyan, 1980, p94).

با پرسشگری بیشتر در پاسخ به سؤالات کودک، می‌توان او را به چالش کشید تا در تخیلات و تصورات خود عمیق‌تر کاوش کند. چنین رویکردی کودکان را ترغیب می‌کند تا از منابع فکری خود بهره‌برداری کرده و پیشنهاد‌های خلاقانه‌تری ارائه دهند. حتی در مواقعی که پاسخ‌دادن ضروری به نظر می‌رسد، می‌توان با باز کردن موضوع و ادامه گفت‌وگو، به‌جای محدودکردن آن، کودکان را به ادامه پرسشگری و تحقیق ترغیب کرد (Lipman, Sharp & Oscanyan, 1980, p95).

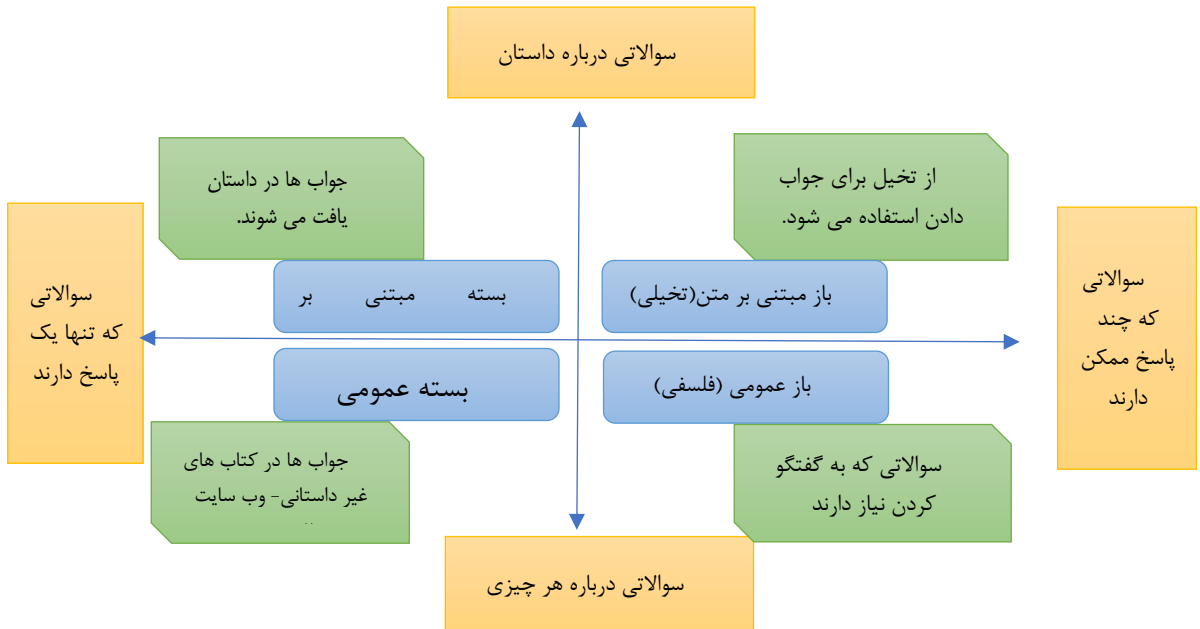
تصویر ۱. طبقه بندی چهارگانه پرسش (Kam, 2021)

یکی از طبقه‌بندی‌های مفید و مناسب برای بررسی میزان کیفیت و سطح پرسش، طبقه‌بندی است که فیلیپ کم مطرح نموده است. وی در ابتدا سؤالات را به دو دسته باز و بسته طبقه‌بندی می‌کند و معتقد است اولین تمایزی که باید میان سؤالات قائل شویم میان بسته و باز بودن سوال‌هاست. سؤال‌های بسته پاسخی دارند که صحیح قلمداد می‌شود یا توسط متخصص بی‌چون و چرا پذیرفته می‌شود. سؤال‌های باز پاسخی ندارند که صحیح قلمداد شود یا توسط متخصصان بی‌چون و چرا پذیرفته نمی‌شود (Kam, 2021). در گام بعدی وی هر کدام از این دسته‌ها را به دو دسته دیگر طبقه‌بندی می‌کند؛ سؤالات مبتنی بر داستان و سؤالات عمومی (نمودار ۱).

سؤال بسته

- سؤال بسته مبتنی بر متن: جواب‌ها در داستان یافت می‌شوند. (a)
- سؤال بسته عمومی: جواب‌ها در کتاب‌های غیرداستانی، وبسایت و... یافت می‌شوند. (b)
- سؤال باز
- سؤال باز مبتنی بر متن: از تخیل برای جواب‌دادن استفاده می‌شود. (c)
- سؤال باز عمومی: سؤالاتی که به گفتگو کردن نیاز دارند. (d)

دسته‌بندی فوق را به صورت زیر نیز می‌توان نشان داد. در نمودار شماره ۲ این دسته بندی را با پیچیدگی و توضیحات مفصل ارائه می‌نماید.

تصویر ۲. طبقه بندی چهارگانه پرسش ها (Kam, 2021)

اما سؤال‌های باکیفیت و مناسب برای بهبود تفکر و اندیشه‌ورزی کدام پرسش‌ها هستند؟ سؤال‌های خوب برای گفتگو سؤال‌هایی است که بحث را سریع‌تر به عمق و غنای فلسفی هدایت کند، آنهایی هستند که بعد از خواندن داستان مطرح می‌شوند؛ اما مرتبط با داستان نیستند و پاسخ‌های باز دارند. سؤال‌های فلسفی در مقابله با سؤال‌هایی که از کودکان می‌خواهد دانش خود را درباره حقایق علمی تثبیت شده نشان دهند، قواعد محاسباتی را به کار برند یا کلمه‌ای را هجی کنند، اساساً بحث‌برانگیزتر هستند. این سؤال‌ها به دنبال پاسخ درست نیستند، تحقیق بیشتری را می‌طلبند و می‌توانند پاسخ‌های گوناگونی داشته باشند که هر کدام کم‌وبیش ممکن است صحیح باشد. این سؤال‌ها به مسائلی اشاره دارد که با محاسبه یا مشاوری گرفتن از یک کتاب یا به‌یادآوردن حرف‌های معلم حل نمی‌شوند. برای پاسخ‌دادن به سؤال‌های فلسفی لازم است کودکان برای خودشان فکر کنند (Kam, 2021) بنابراین هر قدر بتوان در کلاس فلسفه برای کودکان طوری عملکرد که ذهن کودکان برای پرسیدن پرسش‌های فلسفی آماده‌تر و پویاتر گردد، می‌توان امیدوار بود که قدرت اندیشه‌ورزی و فلسفه‌ورزی در آن‌ها پرورش‌یافته است.

بنابراین، در این پژوهش برنامه فلسفه برای کودکان به عنوان روشی که یکی از مهارت‌های مهم و اساسی آن، پرسش‌گری و تقویت آن است، مورد توجه قرار گرفته است. هدف این پژوهش بررسی تأثیر روش اجرای اجتماع پژوهشی بر بهبود پرسشگری دانش‌آموزان است. در خصوص اثربخشی برنامه فلسفه برای کودکان، پژوهش‌های متعددی صورت پذیرفته است. لیپمن در پژوهش خود نشان داد که گروه‌های آزمایشی که تحت برنامه آموزش فلسفه برای کودکان سنین ۶ تا ۱۵ سال بودند، نتایج معناداری به نسبت گروه گواه در توانایی‌های استدلال به دست آوردند (Kane, 1984). در همین زمینه دوهر (Doohr, 1994) در تحقیق خود نشان داد که برنامه آموزش فلسفه برای کودکان بر توانایی‌های شناختی و انعطاف‌پذیری آنان مؤثر است. در داخل کشور نیز پژوهش‌هایی انجام شد که برای مثال صفایی مقدم و همکاران (Safaei Moghaddam et al. 2021) در یک پژوهش آزمایشی بر روی دانش‌آموزان شهر اهواز نشان دادند که برنامه فلسفه برای کودکان بر پرورش مهارت‌های استدلال آنها تأثیر مثبت داشته است. همچنین، مرعشی و همکاران (Khoshnava, 2006) در تحقیق خود نشان دادند که آموزش فلسفه برای کودکان بر روی دانش‌آموزان دختر منجر به پرورش مهارت‌های استدلال آنان می‌شود. از طرفی، خوش‌نوا (Khoshnava, 2015) در پژوهش خود نشان داد که آموزش فلسفه برای کودکان منجر به رشد تفکر انتقادی آنان می‌شود. اسکندری و کیانی (Eskandari & Kiyani, 2007) نیز در پژوهش خود نشان دادند که داستان بر افزایش فلسفه‌ورزی و مهارت پرسش‌گری دانش‌آموزان مؤثر است. پژوهش‌های فوق به تأثیرات مطلوب و مؤثر برنامه فلسفه برای کودکان در رشد مهارت‌های فکری و ارتباطی کودکان تأکید دارد. پژوهش‌هایی نیز در ارتباط با تأثیر برنامه فلسفه برای کودکان بر پرسشگری کودکان انجام شده است که از این قرار است:

در مقاله‌ای با عنوان اثربخشی قصه‌گویی دیالکتیکی بر مهارت پرسشگری دانش‌آموزان ابتدایی (Pouramir Razdari, 2021) نتایج نشان داد که اجرای برنامه قصه‌گویی دیالکتیکی در بهبود پرسشگری دانش‌آموزان مؤثر است. آموزش قصه‌گویی با روش دیالکتیک در بهبود مهارت تفکر پرسشگری دانش‌آموزان نقش مهمی دارد. در پژوهش هوشمندی و همکاران (Hooshmandi et al., 2021) که باهدف بررسی تأثیر برنامه آموزش فلسفه برای کودکان بر مهارت پرسشگری دانش‌آموزان پایه اول ابتدایی صورت گرفت نتایج نشان داد که برنامه آموزش فلسفه به کودکان بر مهارت پرسشگری دانش‌آموزان در درس علوم تأثیر مثبت داشته است و بین

سطوح پرسش‌های گروه آزمایش در پیش‌آزمون و پس‌آزمون بر اساس حیطة شناختی بلوم تفاوت معناداری وجود دارد و سطح پرسش‌های دانش‌آموزان از سطح دانش در پیش‌آزمون به سطح تجزیه و تحلیل و ارزشیابی در پس‌آزمون ارتقایافته بود. در مقاله‌ای دیگر پژوهشگران (Mahroozadeh et al) به بررسی روش اجتماع پژوهشی مبتنی بر داستان بر مهارت تفکر انتقادی، استدلال و پرسشگری پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین گروه آزمایش و کنترل در نشان دادن گشودگی انتقادی، پرسشگری و مهارت استدلال وجود دارد. همچنین مقاله‌ای با عنوان اثربخشی آموزش راهبردی تفکر بر پرسشگری دانش‌آموزان پسر پایه پنجم ابتدایی شهر سمنان نشان می‌دهد که آموزش راهبردی تفکر مبتنی بر بحث و فعالیت کلاسی تأثیر معنی‌داری بر افزایش پرسشگری دانش‌آموزان دارد (غریبی و همکاران، ۲۰۱۳).

در پژوهش حاضر، پژوهشگران به دنبال بررسی این موضوع هستند که آیا برنامه فلسفه برای کودکان می‌تواند از نظر کمی و کیفی بر پرسشگری کودکان پیش‌دبستانی مؤثر باشد؟ بنابراین دو پرسش فرعی مورد بررسی قرار گرفته است:

آیا برنامه فلسفه برای کودکان تأثیری در افزایش تعداد پرسش‌های کودکان مقطع پیش‌دبستانی دارد؟

آیا اجرای برنامه فلسفه برای کودکان تأثیری در بهبود سطح و کیفیت پرسش‌های کودکان مقطع پیش‌دبستانی دارد؟

روش پژوهش

به منظور رسیدن به پاسخ پرسش‌ها از دو روش شبه‌آزمایشی و تحلیلی استفاده شده است. در این پژوهش از طرح شبه‌آزمایشی پیش‌آزمون - پس‌آزمون تک گروهی (Creswell & Creswell, 2017) استفاده شد که یکی از طرح‌های شبه‌آزمایشی است. به این منظور برنامه درسی ۲۴ هفته‌ای «فلسفه برای کودکان» تهیه شد. فعالیت‌های برنامه درسی هر هفته یک بار در طی ۲۴ هفته به مدت یک ساعت اجرا می‌شد.

روند اجرای این طرح بدین صورت بوده است که در ابتدای سال تحصیلی طی ۲ جلسه پرسش‌های کودکان در کلاس فلسفه برای کودکان استخراج شده است. همچنین در پایان سال تحصیلی و پس از ۲۴ جلسه شرکت در کلاس فلسفه برای کودکان، مجدداً پرسش‌های کودکان

در شرایط مشابه در دو جلسه استخراج شد تا بررسی شود که چه تغییراتی و به چه میزان در پرسش‌ها صورت گرفته است.

در روش تحلیلی با استفاده از دسته‌بندی پرسش که توسط فیلیپ کم مطرح شده است، پرسش‌های کودکان که در ابتدا و انتهای سال تحصیلی ارائه شده بود، دسته‌بندی شد. به‌منظور بررسی تغییرات پرسش‌ها، تعداد پرسش‌ها در هر دسته از نظر فراوانی مورد بررسی قرار گرفت که در بخش یافته‌ها در جداول ارائه شده است. همچنین تعدادی از پرسش‌های کودکان به ذکر نام مستعار و رعایت اخلاق پژوهش در جدولی قرار گرفته است.

جامعه آماری این پژوهش کودکان مقطع پیش‌دبستانی، و نمونه مورد مطالعه کودکان یکی از مراکز پیش‌دبستانی شهر کرمان هستند که از میان تعداد ۷ کلاس، ۴ کلاس به‌صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند و تحت برنامه فلسفه برای کودکان قرار گرفتند. جمعیت کودکان گروه نمونه ۸۰ نفر بوده است.

یافته‌ها

همان‌طور که ذکر شد در این پژوهش، هدف این است که تأثیر برنامه فلسفه برای کودکان بر بهبود پرسش‌های کودکان پیش‌دبستانی به سمت طرح پرسش‌های فلسفی مورد بررسی قرار گیرد. ایده این طرح از جایی آغاز شد که پژوهشگر در کلاس فلسفه برای کودکان شروع به فعالیت می‌کند و متوجه می‌شود که علی‌رغم اینکه کودکان باید سرشار از پرسش باشند، اساساً درکی از اینکه سؤال چه هست و چگونه ساخته می‌شود، ندارند.

این چالش نقطه آغاز اجرای این پژوهش شد و تمرکز فعالیت پژوهشگر در طی چند ماه، بر پرسشگری کودکان قرار گرفت. در این راستا تسهیلگر در ابتدا جلسات و ایده‌هایی را اجرا نمود تا کودکان با مفهوم پرسش آشنا شوند. مثل بازی سؤال - سؤال ۱. پس از اینکه کودکان غالباً متوجه مفهوم سؤال شده بودند، چالش بعدی این بود که هنگام درخواست طرح سؤال توسط مربی، اگر کودکی سؤالی مطرح می‌کرد، در موارد متعدد کودکان دیگر سؤالاتی با همان مضمون را مطرح می‌کردند. در زیر نمونه‌ای از این‌گونه سؤال‌ها آورده شده است:

چرا گوشش سبزه؟

^۱ . دو نفر روبروی هم می‌نشینند و به طور متناوب از هم سوال می‌پرسند، بدون توجه به اینکه پاسخ این سوالات چیست. سوالات الزاماً ارتباطی با هم ندارند و تلاش می‌شود از کلمات پرسشی متفاوت استفاده شود.

چرا دمش قهوه‌ای و مشکیه؟

چرا پشت گوشش سیاهه؟

چرا شکشمش سفیده؟

چرا بینیش سفیده؟

چرا زیرش سفیده؟

مبتنی بر ادعای لیپمن که معتقد است «اگر می‌خواهید کنجکاوای آنها را تقویت کنید، تصویر یک بزرگسال بالغ و درعین حال پرسشگر را به آنها نشان دهید» (Lipman, Sharp & Oscanyan, 1980:95) در این میان گاهی مربی ملزم به طرح سؤالی با مضمون متفاوت بود تا زاویه دید آنها را کمی بازتر نماید. همچنین یکی از اقدامات مربی برای بهبود درک کودکان از اینکه سؤال چیست، بدین صورت بوده است که شیئی را به کودکان نشان داده و با پرسیدن سؤال از آن یا درخواست سؤال از کودکان تلاش کرده است، مفهوم سؤال برای همه شفاف شود. این توضیحات بدین لحاظ ارائه شده است که برای پژوهشگران هرگونه تغییر در پرسش-های کودکان، ارزشمند و مهم تلقی شده است.

کلاس‌های این پژوهش در ۴ گروه مجزا انجام شده است. صورت بندی سطح سؤالات هر گروه در ادامه در جدول‌ها نشان داده می‌شود. ستون اول بیانگر سطح سؤالات است. ستون دوم فراوانی سؤالات هر سطح در جلسه اول را نشان می‌دهد. در ستون سوم فراوانی سؤالات پس از گذراندن یک دوره حدوداً ۲۰ جلسه‌ای فلسفه برای کودکان است.

گروه اول

جدول ۱. فراوانی سطوح مختلف پرسش‌ها

سطح سؤالات	فراوانی سؤالات جلسه اول	فراوانی سؤالات جلسه نهایی
a	۳	۲
b	۴	۲
c	۲	۱۵
d	-	-

جدول ۲. بررسی تغییرات فراوانی و درصد هر سطح پرسش

تغییرات	درصد جلسه نهایی	جلسه نهایی	درصد جلسه اول	جلسه اول	سطح
کاهش	9.09%	2	27.27%	3	a
کاهش	9.09%	2	36.36%	4	b
افزایش	68.18%	15	18.18%	2	c
بدون تغییر	0%	0	0%	0	d

تغییرات کلی

پرسش‌های سطح "a" و "b" کاهش‌یافته و سهم آنها از کل پرسش‌ها به شدت کم شده است.

پرسش‌های سطح "c" افزایش چشمگیری داشته و بیشترین سهم (۷۱/۴٪) را در جلسه نهایی به خود اختصاص داده است. سطح "d" هیچ تغییری نداشته است.

نتایج آزمون‌های آماری

افزایش معنادار پرسش‌های سطح c ($p < 0.05$)

کاهش معنادار پرسش‌های سطح a و b ($p < 0.05$)

گروه دوم

جدول ۳. فراوانی سطوح مختلف پرسش‌ها

سطح سؤالات	فراوانی سؤالات جلسه اول	فراوانی سؤالات جلسه نهایی
a	۱	۱
b	۱	۱
c	۱۳	۱۸
d	-	۲

جدول ۴. تغییرات فراوانی و درصد هر سطح پرسش

تغییرات	درصد جلسه نهایی	جلسه نهایی	درصد جلسه اول	جلسه اول	سطح
بدون تغییر	4.35%	1	5.88%	1	a
بدون تغییر	4.35%	1	5.88%	1	b
افزایش	78.26%	18	76.47%	13	c
افزایش	8.70%	2	0%	0	d

تغییرات کلی

پرسش‌های سطح "a" و "b" ثابت مانده و سهم آنها اندک است، این نشان می‌دهد که سطح سؤالات ساده ثابت مانده و برنامه اثری بر این دسته از پرسش‌ها نداشته است.

سطح c: افزایش ۵ پرسش، برابر با ۳۸/۵٪ رشد در تعداد پرسش‌ها است. این افزایش نشان‌دهنده تمایل بیشتر کودکان به پرسش‌های پیچیده‌تر و عمیق‌تر است. سطح "c" همچنان سهم غالب را دارد و حتی در جلسه نهایی کمی افزایش یافته است. (۷۲٪)

سطح d: در این سطح، افزایش از ۰ به ۲ پرسش اتفاق افتاده است. درصد تغییر قابل محاسبه نیست، اما افزایش مطلق ۲ پرسش نشان‌دهنده ظهور پرسش‌های سطح d و تمایل بیشتر به سؤالات انتقادی‌تر است، این تغییر می‌تواند نشان‌دهنده اثربخشی برنامه باشد. سطح "d" از ۰٪ به ۸٪ افزایش یافته است.

این نشان می‌دهد که برنامه تأثیر چندانی بر افزایش پرسش‌های ساده و سطح پایین نداشته است، رشد چشمگیر در پرسش‌های سطح "c" و "d" نشان‌دهنده ارتقای تفکر انتقادی و مهارت‌های تحلیل کودکان است.

نتایج آزمون‌های آماری

افزایش معنادار پرسش‌های سطح a و c ($p < 0.05$)

کاهش معنادار پرسش‌های سطح b ($p < 0.05$)

گروه سوم

جدول ۵. فراوانی سطوح مختلف پرسش‌ها

سطح سؤالات	فراوانی سؤالات جلسه اول	فراوانی سؤالات جلسه نهایی
a	۳	۶
b	۴	۱
c	۲	۷
d	-	-

جدول ۶. بررسی تغییرات فراوانی و درصد هر سطح پرسش

تغییرات	درصد جلسه نهایی	جلسه نهایی	درصد جلسه اول	جلسه اول	سطح
افزایش	40%	6	27.27%	3	a
کاهش	6.67%	1	36.36%	4	b
افزایش	46.67%	7	18.18%	2	c
بدون تغییر	0%	0	0%	0	d

تغییرات کلی

این نتایج نشان می‌دهد که علاقه کودکان به طرح پرسش‌های عمیق‌تر (سطح ج) افزایش یافته است، اما پرسش‌های سطح میانی (ب) کاهش یافته است. پرسش‌های سطح "a" و "c" در جلسه نهایی افزایش یافته‌اند، به خصوص سطح "c" که سهم بیشتری را به خود اختصاص داده است. پرسش‌های سطح "b" کاهش چشمگیری داشته و سهم آنها از ۳۰/۸٪ به ۵/۹٪ رسیده است.

سطح "d" تغییری نداشته است.

نتایج آزمون‌های آماری

افزایش معنادار پرسش‌های سطح a و c ($0.05 < p < 0.05$)
 کاهش معنادار پرسش‌های سطح b ($0.05 < p < 0.05$)

گروه چهارم

جدول ۷. فراوانی سطوح مختلف پرسش‌ها

سطح سؤالات	فراوانی سؤالات جلسه اول	فراوانی سؤالات جلسه نهایی
a	۲	۲
b	۳	۱
c	۲	۱۴
d	۱	-

جدول ۸. بررسی تغییرات فراوانی و درصد هر سطح پرسش

تغییرات	درصد جلسه نهایی	جلسه نهایی	درصد جلسه اول	جلسه اول	سطح
بدون تغییر	10%	2	20%	2	a
کاهش	5%	1	30%	3	b
افزایش	70%	14	20%	2	c
کاهش	0%	0	10%	1	d

تغییرات کلی

پرسش‌های سطح "a" ثابت مانده و سهم آن کاهش یافته است.
 سطح "b" کاهش زیادی داشته و از ۳/۳۳٪ به ۹/۵٪ رسیده است.

سطح "c" به شدت افزایش یافته و ۸۲/۴٪ از کل پرسش‌ها را به خود اختصاص داده است. سطح "d" از ۱۱/۱٪ به ۰٪ کاهش یافته است. این نتایج نشان می‌دهد که پس از اجرای برنامه، تمایل به طرح پرسش‌های سطح "c" (عمیق‌تر) به شدت افزایش یافته است.

نتایج آزمون‌های آماری

افزایش معنادار پرسش‌های سطح c ($p < 0.05$)
کاهش معنادار پرسش‌های سطح b و d ($p < 0.05$)

تحلیل کلی گروه‌ها

رشد چشمگیر در سطح "d" در تمامی گروه‌ها، سهم پرسش‌های سطح "c" به طور قابل توجهی افزایش یافته است. این نشان می‌دهد که برنامه فلسفه برای کودکان توانسته است به طور مؤثری سؤالات عمیق‌تر و مفهومی‌تر را افزایش دهد.

کاهش پرسش‌های سطح "b" در همه گروه‌ها، سهم پرسش‌های سطح "b" کاهش یافته است. این کاهش ممکن است به دلیل تمرکز بیشتر بر پرسش‌های عمیق‌تر و کاهش پرسش‌های سطح میانی باشد.

ثبات یا کاهش در سطوح پایین (a, d): در سطح "a"، سهم پرسش‌ها ثابت مانده یا کاهش یافته است. سطح "d" نیز به‌طور کلی کمتر تغییر کرده است و در برخی موارد کاهش یافته است.

بر اساس این داده‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که اجرای برنامه فلسفه برای کودکان به افزایش کیفیت و عمق پرسشگری کودکان منجر شده است. کاهش پرسش‌های سطحی (a و b) و افزایش پرسش‌های تحلیلی (c) نشان‌دهنده رشد تفکر انتقادی و مهارت‌های پرسشگری در کودکان است. عدم وجود پرسش‌های سطح (d) نیز می‌تواند به‌عنوان یک فرصت برای بهبود بیشتر برنامه در نظر گرفته شود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

از پیش‌فرض‌های برنامه فلسفه برای کودکان این است که محیطی امن ایجاد می‌کند که در آن کودکان سؤالات خود را به راحتی مطرح می‌کنند. متولیان این برنامه بر این عقیده‌اند که با تشویق به تفکر انتقادی و حل مسئله، کودکان می‌آموزند که پرسشگری نه‌تنها طبیعی است؛

بلکه یک ابزار مهم برای یادگیری است؛ لذا می‌توان با فراهم کردن فرصت‌هایی برای بحث و گفتگو، کودکان یاد بگیرند که نظرات و ایده‌های خود را بیان کنند و به سؤالات دیگران پاسخ دهند.

باتوجه به نتایج به‌دست‌آمده از محاسبات و آزمون ویلکاکسون، می‌توان نتیجه گرفت که اجرای برنامه "فلسفه برای کودکان" باعث تغییر معنادار در نوع و کیفیت پرسش‌های کودکان شده است و اجرای برنامه فلسفه برای کودکان تأثیر معناداری بر بهبود سطح پرسشگری کودکان داشته است، تغییرات عمدتاً به‌صورت افزایش پرسش‌های سطح ج (پرسش‌های عمیق‌تر) و کاهش پرسش‌های سطح الف و ب (پرسش‌های سطحی‌تر) مشاهده شده است. بنا بر یافته‌های این پژوهش، اجرای برنامه فلسفه برای کودکان برای مقطع پیش از دبستان بر پرسشگری کودکان مؤثر بوده و توانسته سطح سؤالات کودکان را ارتقا دهد.

این نتایج نشان می‌دهد که کودکان پس از گذراندن این برنامه، تمایل بیشتری به پرسش‌های تفکر انتقادی و عمیق‌تر پیدا کرده‌اند و در نتیجه، سطح پرسشگری آن‌ها بهبود یافته است. برنامه "فلسفه برای کودکان" توانسته است پرسش‌های کودکان را از سطوح پایین‌تر (a و b) به سطوح بالاتر (c و d) منتقل کند. به عبارت دیگر، این برنامه باعث ارتقای کیفیت پرسش‌ها و حرکت به سمت پرسش‌های عمیق‌تر و مفهومی‌تر شده است.

پیشنهاده‌ها

در پایان پیشنهاد می‌شود به منظور بهبود پرسش‌گری کودکان پژوهش‌هایی جامع و چندبعدی در زمینه‌های مختلف آموزشی و روان‌شناختی انجام شود. این پژوهش‌ها می‌توانند بر تأثیر روش‌های تدریس تعاملی، بازی‌های آموزشی و فعالیت‌های تجربی بر افزایش توانایی پرسش‌گری در کودکان متمرکز شوند. همچنین بررسی نقش محیط‌های یادگیری، از جمله کلاس‌های مدارس و فضای خانه، در تشویق کودکان به بیان پرسش‌های خلاقانه بسیار حائز اهمیت است. اجرای این پژوهش‌ها نه تنها می‌تواند به شناسایی راهکارهای مؤثر در ارتقای مهارت‌های پرسش‌گری کودکان کمک کند، بلکه زمینه‌ساز توسعه برنامه‌های آموزشی نوآورانه و منطبق با نیازهای نسل جدید خواهد بود. در نهایت، مشارکت والدین و معلمان در این پژوهش‌ها می‌تواند به ایجاد یک سیستم حمایتی موثر برای ترغیب کنجکاوی و پرسش‌گری در کودکان بیانجامد.

References

- Akrami, L., Qomrani, A., & Aghalar, S. (2015). The effectiveness of teaching philosophy through the inquiry circle method on questioning and attitudes toward creativity in blind students. *Innovation and Creativity*, 4(4). (In Persian)
- Bleazby, J. (2011). [Overcoming Relativism And Absolutism: Dewey's Ideals Of Truth And Meaning In Philosophy For Children](#). *Educational Philosophy And Theory* 43 (5), 453-466
- Creswell. J.W. And Creswell, J.D. (2017) *Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches*. 4th Edition, Sage, Newbury Park.
- Cullen, J (2016). Using Philosophy For Children As A Means Of Fostering High Quality Learning: Can Using A 'Question Quadrant' Help Children At Key Stage Ask Higher Order Questions? *The Step Journal Student Teacher Perspectives*. Vol 3 (2) Pages 24-34
- Costa-Carvalho, Magda & Mendonça, Dina (2019). The Richness of Questions in Philosophy for Children. *Childhood and Philosophy*:01-21.
- Dina Mendonça, Magda Costa-Carvalho (2019). The Richness Of Questions In Philosophy For Children. *Childhood & Philosophy*, Vol. 15, E43353, 2019
- Ebrahimi, N., Mehrmohammadi, M., & Mehrabadi, M. (2019). *Training for questioning*. Ney Publisher. Tehran. (In Persian)
- Eskandari, H., & Kiani, J. (2007). The effect of storytelling on increasing philosophical thinking and questioning skills of students. *Planning*, 2(1), 1-36. [Persian]
- Gadamer, H.G. (2004). *Truth and method* (J. Weinsheimer., & D. G Marshall, Trans.). New York, NY: Continuum. (In Persian)
- Gharibi, H., & colleagues. (2013). The effectiveness of strategic thinking training on questioning of fifth-grade male students in Sanandaj. *Thinking and Child*, 4(1). (In Persian)
- Harvey, S., & Goudvis, A. (2007). *Strategies That Work: Teaching Comprehension For Understanding And Engagement* (2nd Ed.). Portland, Me: Stenhouse Publishers.
- Hoshmandi, F., Shamshiri, B., & Abroshan, H. (2020). The effect of philosophy education for children on questioning skills in science class (Case study: First-grade elementary students). *Educational Studies and School*, 9(22). (In Persian)
- Işıklar, S., & Abalı-Öztürk, Y. (2022). The effect of philosophy for children (P4C) curriculum on critical thinking through philosophical inquiry and problem solving skills. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 9(1), 130-142
- Kamali Motlaq, T And Noushadi, N (2016). The Content Analysis Of Questioning Level At P4c Classroom. *Journal Of Fundamental And Applied Sciences*. 8(3s), 803-813. (In Persian)
- Karadağ, F (2023). The Effect Of Philosophy For Children (P4c) Curriculum On Formulating Questioning Skills Of Children With Special Learning Disabilities. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (Aujef)*, 7(3), 570-587.

- Kam, F. (2021). Philosophical inquiry: Combining philosophical tools with inquiry-based teaching and learning. Translated by A. Ghasemi. Shartash Publications. (In Persian)
- Kamali Motlag, T., & Noshadi, N. (2017). The effect of teaching philosophy for children on the level of questioning of elementary students. *Thinking and Child*, 8(6), 1-13. (In Persian)
- Kenneth E. Vogler (2005) Improve Your Verbal Questioning, The Clearing House: A Journal Of Educational Strategies, Issues And Ideas, 79:2, 98-103
- Kenneth E. Vogler (2005) Improve Your Verbal Questioning, The Clearing House: A Journal Of Educational Strategies, Issues And Ideas, 79:2, 98-103
- Khoshnava, F. (2015). Teaching philosophy to children and questioning skills. *Communication Management*, 61, 62-64. (In Persian)
- Lipman, M. (2003). *Thinking in Education* (2nd ed.). New York: Cambridge University Press.
- Lipman, M., Sharp, A. M., & Oscanyon, F. S. (1980). *Philosophy In The Classroom*. Philadelphia: Temple University Press.
- Marzano, R. J. (2007). *The Art And Science Of Teaching*. Alexandria, Va: Ascd.
- Mahrouzadeh, T., Sattari, A., & Maleki, Z. (2019). The effect of Kalila and Demna stories on critical thinking, reasoning, and questioning skills using the philosophy for children program. *Islamic Education Scientific Research*, 14(28). (In Persian)
- Marashi, M., Haghighi, J., Banaei Mobaraki, Z., & Beshlideh, K. (2006). Investigating the effect of research community on the development of reasoning skills in third-grade female students. *Curriculum Studies*, 2(7), 95-122. (In Persian)
- Moghim M, Shahnazi M. (2023). The Effect of Teaching Philosophy for Children on the Growth of Spiritual Intelligence of Sixth Grade Female Students, *Iranian Journal of Educational Sociology*. 6(2): 140-150. (In Persian)
- Pouramir Rezadary, F., Badri Gergari, R., & Vahedi, S. (2021). The effectiveness of dialectical storytelling on elementary students' questioning skills. *New Psychological Research*, 16(62). (In Persian)
- Paul, R., & Elder, L. (2008). *Critical Thinking: The Nuts And Bolts Of Education*. *Optometric Education*, 33, 88-91.
- Walsh, Christopher S. (2007). Creativity As Capital In the Literacy Classroom: Youth as Multimodal Designers. *Literacy*, 41(2) Pp. 79–85.